

UDK 7.074(497.5-2Salona)"652"
Pregledni članak
Primljeno: 26.8.2016.

Ana Torlak
Odsjek za povijest umjetnosti
Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
HR-21000 Split, Sinjska 2
ana.torlak@ffst.hr

PRILOG POZNAVANJU ZBIRKE ANTIČKIH SPOMENIKA CARLA I FRANCESCA LANZE

Sažetak

Bogato kulturno nasljeđe Salone stoljećima se raznosilo u obližnje gradove Split, Trogir i Zadar, ali i u druge gradove te inozemstvo. Nekada glavni grad rimske provincije Dalmacije postao je izdašan kamenolom čiji su ostatci nekad velebnih zdanja najčešće korišteni kao građevinski materijal, a umjetnička djela postajala su dijelom privatnih kolekcija domaćih i stranih sakupljača starina. Tim se predmetima najčešće ne može ući u trag. Stoga, svaki i najmanji, često sporadično zabilježen podatak o iščezloj građi, predstavlja dragocjeno svjedočanstvo. Prikupljanje i objedinjavanje takvih zabilješki na jednom mjestu pridonosi poznavanju korpusa salonitanskih spomenika, ali i privatnih zbirki koje su formirane tim spomenicima. O nestalim zbirkama i privatnim sakupljačima u Splitu i Solinu, kamo je završio veći dio građe, nema mnogo podataka. Jedna takva kolekcija pripadala je i prvom ravnatelju Arheološkog muzeja u Splitu, Carlu Lanzi (1781.–1834.). Kako nije sačuvan inventar te zbirke, njezin sadržaj nam neće vjerojatno nikada u potpunosti biti poznat. Poznato je da je glavnina spomenika potjecala iz Salone, a neke elemente zbirke ipak je moguće rekonstruirati sintezom podataka iz različitih izvora, što se donosi u ovom radu. Prvi put se donosi i zapis britanskog egiptologa i putopisca J. G. Wilkinsona (1797. – 1875.) koji je značajan po tome što je jedini zabilježio da se u Lanzinoj zbirci četrdesetih godina XIX. stoljeća nalazio i carski torzo.

Ključne riječi: privatne zbirke antičkih spomenika, Salona, Carlo Lanza, Francesco Lanza, J. G. Wilkinson, carski torzo

Oblikovanje privatnih zbirki antičkih spomenika u novovjekovnoj Europi može se pratiti još od XIV. stoljeća, kada se odvio humanistički preokret u znanosti, filozofiji i umjetnosti te je uspostavljen odmak intelektualne misli u odnosu na srednji vijek. Sada antika postaje središnje mjesto u potrazi za klasičnim uzorima. Od tog vremena intenzivira se zanimanje za prošlost, a u skladu s tim i istraživanje kulturnog nasljeđa. Izravnom poveznicom s davnim vremenima smatrani su pisani izvori, rukopisi i epigrafski spomenici. Stoga započinje njihovo proučavanje, prepisivanje natpisa za različite korpuse, ali i prikupljanje antičkih spomenika za privatne lapidarije.¹ Žarište takve aktivnosti bio je Apeninski poluotok, a začetnicima humanističke epigrafije smatraju se Nicolo Signorili († oko 1427), Poggio Bracciolini (1380. – 1459.) te Ciriak iz Ancone (Ciriaco de' Pizzicolli (1391. – 1452.) koji je svojim radom i poznavanjima izravno utjecao na hrvatske erudite poput Juraja Benje (†1437.) iz Zadra, Petra Cipika iz Trogira (1390. – 1440.) te Dubrovčanina Marina Rastića (Lučin 2014: 204, 209–210, 219). Splitski humanisti Marko Marulić (1450. – 1524.) i njegov prijatelj Dmine Papalić, tragali su također za antičkim natpisima i to u ruševinama obližnje Salone. Neke od spomenika čak su i prenijeli u Split.² Papalić je tako u svojoj kući formirao epigrafsku zbirku, čije je natpise prepisao i objavio Marulić.³ O bogatstvu i reprezentativnosti Papalićeve zbirke govori činjenica da je još sredinom XIX. stoljeća Theodor Mommsen (1817. – 1903.) naziva Museum Papalinum, iako su do tada već brojni natpisi razneseni (u Veneciju, Padovu, Veronu i Treviso), dok je manji dio 1885. godine prenesen u Arheološki muzej u Splitu koji je tada privremeno smješten u zgradi Klasične gimnazije. Papalićeovu kuću, a samim tim i zbirku spomenika, naslijedila je obitelj Della Costa, potom Dalabello te Katalinić (Kečkemet 1975: 134). Danas je tu smješten Muzej grada Splita.

Poimanje spomenika kao vrijednosnih predmeta koji nisu samo puki građevinski materijal, počinje već s humanizmom, a osobito je snažno u renesansnom razdoblju. Međutim, zanimanje za antičke građevine i druge spomenike nije podrazumijevalo i interes za zaštitu tog nasljeđa, što će se promijeniti tek s klasicizmom, odnosno od sredine XVIII. stoljeća. Renesansno razdoblje, uz proučavanje antičkih izvora, otvorilo je i novo poglavlje odnosa prema nasljeđu. Razvio se sakupljačko-antikvarni pristup.

Zbirku antičkih natpisa u Splitu oformio je i splitski nadbiskup Pacifik Bizza (1695. –

1 Takav odnos prema baštini pridonio je razvoju brojnih znanstvenih disciplina poput suvremene historiografije, epigrafije, filologije... O razvoju epigrafije kod nas od samih začetaka do danas više u Neralić 2014: 295–332.

2 Kameni ulomci iz Salone, među ostalim, korišteni su i za izgradnju zvonika splitske katedrale. Na početak XVI. stoljeća datirana je izgradnja vijenca trećeg kata zvonika u koji je ugrađeno dvadeset devet ulomaka rimskih natpisa, od kojih se ističu ulomci reljefa s prikazom božanstava rimskog panteona, natpisa posvećenog carici Faustini (CIL III 14243) i miljokaza postavljenog za vrijeme Tiberijeva namjesnika Dolabele (CIL III, 3198a = 10156, a; CIL III, 3198, b= 10156, b; CIL III, 3200; CIL III, 3201 = 10159). Za miljokaz se pretpostavlja da je bio postavljen u blizini *Porta Caesarea*, a natpis posvećen carici Faustini također u Saloni, na mjestu gdje se u doba Antonina štovao carski kult. O spolijama iz zvonika više u Babić 2007: 159 – 163, koji donosi raniju literaturu, te u istom broju časopisa: Jeličić-Radonić 2007: 52.

3 U djelu *In epigrammata priscorum commentarius* napisanom od oko 1503. do 1510. Marulić je donio prijepise spomenika koje je, kako navodi u pismu iz 1510., sa svojim prijateljem i sugrađaninom Dminom Papalićem prepisao *in situ* među salonitanskim ruševinama, a dijelom iz Papalićeve kućnog lapidarija. Više u Lučin 2008: 98.

Kritičko izdanje Marulićeve spisa *In epigrammata priscorum commentarius* prvi put donosi tek B. Lučin 2011. godine (Lučin 2011).

1756.) koji je 1750. godine u sklopu biskupske palače utemeljio Museum Spalatinum archiepiscopale, ugradiвши u atrij zgrade 62 spomenika. Natpise je sakupio u Saloni Francisco A. Zaccaria, a D. Farlati objavio ih je 1751. godine kao prilog prvom svesku djela *Illyricum sacrum* pod naslovom *Marmora Salonitana*. Kasnije je ukupan broj spomenika u toj zbirci porastao na 182, od kojih je tek manji dio ostao sačuvan u Arheološkom muzeju u Splitu.⁴

Krajem XVIII., a naročito tijekom prve polovice XIX. stoljeća, zanimanje sakupljača starina prestaje biti fokusirano isključivo na epigrafske spomenike te se sabiranje spomeničke baštine širi i na druge vrste građe. U duhu neoklasicizma sakupljanje spomenika postaje trendom među europskom kulturnom elitom, a posjedovanje privatnih kolekcija znakom prestiža. U Rusiji je carica Katarina II. (1729. – 1796.) bila zaokupljena nabavom i kupnjom umjetnina za carsku zbirku puna tri desetljeća svoje vladavine. U Francuskoj je Louvre nakon Francuske revolucije postao muzej u pravom smislu riječi. Ratni plijen Napoleona Bonaparte (1769. – 1821.) značajno ga je obogatio golemim brojem djela sakupljenih iz različitih zemalja. Pri tome su osobit položaj zauzeli antički, u prvom redu kameni spomenici. U toj „utrci za mramorom“ prednjačili su vatikanski muzeji značajno popunjeni antičkom građom upravo u ovom razdoblju. Nije zaostala ni Velika Britanija čiji su istraživači poharali Grčku i maloazijski svijet. Ni austrijski dvor nije zaostajao u formiranju zbirke prikupljanjem spomenika iz svih dijelova carevine, pa tako i iz Salone. Tako su početkom XIX. stoljeća pokrenuta prva službena iskopavanja. Prema uredbi koja je donesena na početku iskopavanja 1805. godine, reprezentativni nalazi bili su namijenjeni carskoj prijestolnici. Odabiru Salone za početak arheoloških iskopavanja u Dalmaciji zasigurno je išao u prilog nalaz baruna Carnea von Steffanea (1751. – 1825.) koji je nekoliko godina ranije s tog lokaliteta prevezao na svoj posjed monumentalnu carsku skulpturu, skulpturu Izide, Hermesa i arhitektonski ulomak.⁵ (Torlak 2016: 11–17) Pokrenuto istraživanje veoma je kratko trajalo, izvedene su tek dvije kampanje (od travnja do srpnja 1805. godine) na dvama lokalitetima. Iako je voditelj iskopavanja, Ivan Luka Garagnin (1764. – 1841.), savjesno i odgovorno vodio iskapanja, uz redovita izvješća državnim vlastima, istraživanje je obustavljeno. Premda se kao razlozi navode Garagninovo loše zdravstveno stanje, činjenica je da nisu pronađeni atraktivni nalazi koji bi bili reprezentativni za carski kabinet u Beču.

Spomenici koji su tom prilikom pronađeni deponirani su kod vojnoga činovnika Ivana Printza u Splitu (Božić-Bužančić 1970: 157). Kad je ovaj premješten, postali su dio Garagninove zbirke,⁶ koja je od ranije bila opremljena skulpturama, natpisima,

4 Petar A. Bogetić (1718 – 1784.) prepisao ih je 35, a Petar A. Paravia (1797. – 1848.) 43. Don Frane Bulić navodi da su ukupno 182 spomenika prenesena u muzejsku zgradu 1849. godine. Međutim, tijekom brojnih preseljenja muzejskog inventara njihov broj je značajno opao, tako ih Th. Mommsen 1867. godine nalazi tek 35. Usp. Bulić 1925: 12-13.; Neralić 2014: 319.

5 I drugi su sakupljači tragali po salonitanskim ruševinama, poput markiza Tommasea degli Obizzija (1750. – 1805.) koji je prema zapisu I. L. Garagnina s tog mjesta odnio više kamenih spomenika. Naime, Garagnin u dopisu iz 1833. napominje da je markiz u više navrata sakupljao spomenike iz Salone, a riječ je o kipovima, poprsjima i plitkim reljefima. D. Božić-Bužančić pretpostavlja da je slikar u čijem je društvu markiz obilazio ruine bio Sebastijan Devita (De Vita) iz Splita (Božić-Bužančić 1970: 153).

6 Božić-Bužančić navodi da je već u travnju iste godine obitelj Garagnin poklonila carskom kabinetu za Dalmaciju dva antikna spomenika, jedan mramorni torzo kojemu su nedostajale ruke i glava te kameni natpis sa spomenom iz vremena Republike (Božić-Bužančić 1970: 154). Međutim, taj je natpis sačuvan u zidu Garagninova parka (*CIL* 3, 2098). Za torzo, pak, Garagnin piše, kako donosi I. Babić, da je jedna od najljepših skulptura nađenih u posljednje vrijeme u Dalmaciji te da je vjerojatno djelo grčkoga ili rimskoga majstora. Dalje navodi da se skulptura zametnula u kući Jakova Staresića (Babić 1983:75). Također, u

arhitektonskim ulomcima, ali i sitnim predmetima poput novaca i gema.⁷ Antičke spomenike te zbirke poznajemo zahvaljujući crtežima koje je naručio I. L. Garagnin kod splitskog slikara Ivana Danila te objavama Ivana Josipa Pavlovića-Lučića (1755. – 1818.). Iako je zbirka razasuta, moguće je locirati neke od spomenika, poput mramornog togata koji se čuva u Splitu (Duplančić 2015: 175–194), are Tita Statilija Maksima (Titus Statilius Maximus) (Maršić 2010: 31–42; Duplančić 2015: 175–194), portretne stele obitelji Atius (Attius) (Maršić 2004.: 111–146), te antičkih stela ugrađenih u istočni ogradni zid Garagninova parka (Sedlar 2012: 369–389).

Bogatstvom spomeničke građe u Splitu u drugom desetljeću XIX. stoljeća isticale su se privatne zbirke Carla Lanze (1781.–1834.) i Vicka (Vincenza) Solitra (1782. – 1852.) formirane uglavnom spomenicima iz Salone. Kada je utemeljen Arheološki muzej u Splitu 1820. godine, Carlo Lanzaimenovan jepočasnim ravnateljem Muzeja, Vicko Solitronadzornikom starina, a za nadzornika iskopavanja imenovan je Vicko Andrić (1793. – 1866.) kao jedini stručnjak s izobrazbom i iskustvom u iskopavanjima. Naime, C. Lanza bio je vojni liječnik, a u Split je došao 1806. godine s Napoleonovim trupama. Osim što je radio kao liječnik, kratko vrijeme obnašao je dužnost gradskog načelnika. Kao ljubitelj i poznavatelj starina, sakupljao je i trgovao antičkim predmetima. Kako je izgledala njegova zbirka i koje je sve spomenike posjedovao, nije poznato. Međutim, različiti zapisi očevidaca svjedoče o bogatstvu njegove kolekcije, a sabiranjem tih crtica moguće je barem djelomično pojmiti obujam i bogatstvo njegove zbirke.

S obzirom na to da su se i Lanza i Solitro bavili sakupljanjem i trgovanjem spomenika, izgled njihovih kolekcija svakako se tijekom godina mijenjao. Solitrova zbirka donekle se sačuvala u Splitu do sredine XIX. stoljeća kada je prodana muzeju u Zagrebu (Sedlar, Torlak 2014: 191–205) Međutim, Lanzina zbirka koja je prema riječima austrijskog cara bila ljepša od Solitrove, gotovo je u potpunosti rasprodana ili odnesena iz Splita do sedamdesetih godina XIX. stoljeća. Naime, zbirke je obišao car Franjo I. (1792. – 1835.) prilikom obilaska novoosvojene pokrajine Dalmacije i posjeta Splitu 1818. godine. U svojim bilješkama s putovanja car ih je u nekoliko kratkih redaka opisao. Iako je poprilično štur, taj zapis predstavlja jedinstveno svjedočanstvo o izgledu i smještaju spomenika:

Onda zbirka nekog Lanze u predgrađu Dobri, desno od ceste u nekoj kućici koja njemu pripada. To smo pregledali. On je liječnik i ima numizmatičku zbirku, k tome i mnoge starine. Od starina tu se nalaze samo neke vaze lacrimatoria i urne, što su se našle u blizini Solina. Tu se nađe posve lijepih predmeta. (...) Onda smo ušli u kuću nekog Solitra. Ta se kuća nalazi u uličici što vodi do Piazza d'armi prema trgu stolne crkve, pa lijevo od te uličice. I ovaj ima zbirku medalja i starine kojima on trguje. Najljepše u njegovoj zbirci je glava neke žene od kamena. No, njegova zbirka nije tako lijepa kao Lanzina. 14. svibnja 1818. (Pederin 1989: 100).

KHM-u u Beču, gdje se čuvaju spomenici poslani iz Salone, nije zabilježena Garagninova donacija niti se u arhivi nalaze predmeti datirani u prvo desetljeće XIX. stoljeća. Potvrda za to nalazi se i u pismu Petra Iovisa iz kojeg se iščitava da Garagninovi predmeti ili nisu uopće došli do Beča ili su primljeni ignorirani (Babić 1983: 70).

7 Prilikom iskopavanja u Saloni, Ivan Luka Garagnin pronašao je 97 komada novaca. Usp. Duplančić 2006: 384.

Cara je osobito zanimala numizmatička kolekcija te mu je Lanza tom prilikom poklonio nekoliko komada za carsku zbirku u Beču, što je zabilježeno i u Kronici splitske Gimnazije:

Na povratku u Split počastili su svojom nazočnošću stan gospodina doktora Carla Lanze kako bi vidjeli zbirku starih medalja koje on iz sklonosti neprestano sakuplja a neke od boljih, u znak plemenitog poštovanja, darovao je antikvaru njegova veličanstva kako bi bile smještene u carskoj zbirci u Beču. Istu je čast dobio i gospodin Vicko Solitro koji je također ljubitelj numizmatike. (Šimunković 2011: 28).

Da je Lanzina zbirka uživala zavidan status i iduće desetljeće, govori podatak da ju je obišao 1832. godine i guverner Dalmacije⁸ Wenzel Vetter von Lilienberg (1797. – 1841.):

Ovaj posljednji [Arheološki muzej u Splitu] nalazio se kad sam ga posjetio u maloj iznajmljenoj kućici i sadržavao je malo toga značajnog, i to bez ikakvoga red, većinom je na zemlji ležalo staro kamenje i alatke, dok je ravnatelj te zbirke antičkih predmeta, doktor Lanza, koji je u međuvremenu umro, sam posjedovao vrijednu privatnu zbirku za koju je tvrdio da ju je sam malo-pomalo kupovao i sakupljao. (Trogrlić 2015: 214).

Bogatstvo Lanzine privatne zbirke i siromašan sadržaj Muzeja, čiji je bio ravnatelj, nisu samo kod Lilienberga izazivali nepovjerenje prema Lanzinim tvrdnjama o načinu prikupljanja spomenika. Već je na samom početku iskopavanja V. Andrić mjerodavnim vlastima izrazio sumnju da se pronađeni predmeti ne evidentiraju niti spremaju u Muzej.⁹

Kolekciju koju je Carlo Lanza formirao, nastavio je obogaćivati njegov sin Francesco Lanza (1808. – 1892.). U djelu *Monumenti salonitaniinediti* F. Lanza navodi da je 1834. godine od Luke Nimčevića (Luca Nimcevic)¹⁰ iz Solina dobio poprsje cara Trajana koje je pronađeno godinu dana ranije s antičkim medaljama:

Prije nego dođem do kraja ovog izvještaja o neobjavljenim salonitanskim spomenicima, želio bih još spomenuti jedno poprsje u mramoru s otoka Para, kojega sam dobio. Rad je veoma zanimljiv, zbog izvrsnosti kiparskoga rada, koji se sigurno odnosi na lijepa vremena rimskoga carstva, kao i zbog glasovitoga lika koji je prikazan. Ovo poprsje, koje sam dobio 1834. godine od seljanina Luke Nimčevića (Luca Nimcevic) iz Salone, gdje je pronađen godinu prije, s antičkim medaljama predstavlja najljepši portret cara Trajana kojega sam ikada vidio. (Lanza 1856: 40, tab. XII, 3).¹¹

8 Dužnost guvernera obavlja 1831. – 1840.

9 Francesco Carrara je o stanju muzeja tridesetih godina zapisao: »Prema inventaru (...) Muzej je u tih sedam godina iskapanja pohranio samo jedan srebrni novčić i oko 200 bakrenih novčića minimalne vrijednosti.« (Kečkemet 1993: 53)

10 Lanza za njega navodi da je seljanin, no on je obavljao dužnost solinskog načelnika. U rujnu 1850. godine dobio je zadatak da pripazi na stanje u Saloni za vrijeme Carrarina puta u Beč.

11 Međutim, već 1857. godine prodao je poprsje Kabinetu za numizmatiku i starine na bečkom dvoru (*Münz- und Antiken Kabinett*) te se i danas čuva u *Kunsthistorische Museum* u Beču. (Slika 1.) (Gross 1940:

I u idućim godinama Lanzinu zbirku željeli su vidjeti znanstvenici koji su se zanimali za antičke spomenike, a prolazili su kroz Dalmaciju, poput sir Johna Gardnera Wilkinsona (1797. – 1875.). Taj iskusni britanski egiptolog, vrstan poznavalac antičkih lokaliteta, obišao je 1844. godine Split i Salonu, što je i objavio u putopisnom djelu *Dalmatia and Montenegro*.¹² Osim opisa lokaliteta i spomenika u Muzeju, u svom djelu Wilkinson ukratko bilježi i spomenike koje je zatekao po Splitu, kao što je sarkofag s prikazom borbe Kentaura i Lapita u kući Geremia te sarkofag s prikazom prelaska Izraelaca preko Crvenog mora koji se nalazio u crkvi sv. Frane. Osobito se osvrnuo na zbirku „pokojnog ravnatelja Muzeja“. S obzirom na to da Wilkinson posjećuje Dalmaciju 1844. godine, u obzir dolazi samo Carlo Lanza kao neimenovani bivši ravnatelj Muzeja i kolekcija koja je ostala u posjedu njegova sina:

(...) i zbirka pokojnog ravnatelja Muzeja posjeduje različite antikvitete, među kojima je i statua rimskog cara, u dobrom stanju. Stopala nedostaju, kao i glava; ali figura je izvanredna zbog svoje jedinstvenosti, s obzirom na to da je glava bila mijenjana, vidi se po udubini koja je izrađena kako bi se mogla mijenjati s obzirom na izmjenu cezara; tijelo može savršeno odgovarati bilo kojem carskom nasljedniku (...) (Wilkinson 1848: 141).

Wilkinson jedini opisuje carsku skulpturu koja se nalazila u Lanzinoj zbirci. Budući da ne donosi detaljniji opis niti sliku, nije jasno o kojoj je skulpturi riječ. Može se posumnjati da se radi o salonitanskom kipu u oklopu (identificiran kao August ili Tiberije)¹³ koju je otkupio Austrijanac Aloys Maximilian Neuman oko 1857. godine od neimenovanoga splitskog kolekcionara.¹⁴ Postavlja se pitanje je li upravo F. Lanza spomenuti splitski prodavač salonitanskih spomenika. Također, nije isključeno da se radi i o torzu cara u oklopu s Visa, koji je šezdesetih godina, kad je zbirku otkupio Šime Ljubić, bio dio Solitrove zbirke. Ranije je spomenik mogao pripadati obitelji Lanza, kao i neki drugi spomenici koji su dospjeli kod Solitra. Osim toga, možda je riječ i o nekoj trećoj do sada nepoznatoj carskoj skulpturi. Argument za drugu tezu Wilkinsonov je podatak da torzu nedostaju samo stopala, dok spomenute skulpture imaju sačuvan torzo do natkoljenica.

Dalje, o zbirci navodi da je sadržavala nekoliko cipusa, dio manje odjevne ženske figure i drugih komada rimske produkcije. Također, bivši ravnatelj (*ex director*) rekao mu je da ima lijep kabinet s novcem i gemama, koji još uvijek nije otvoren za javnost (Wilkinson 1848: 142).

Vrijednom spomena zbirku je smatrao i njemački pjesnik Heinrich Stieglitz (1801.

99 i d., tab. 24, 25 a; Cambi 1996: 76, sl. 5; Cambi 2000: 52, kat. br. 67, t. 88, 89; Cambi 2005: 80, sl. 113)

12 *Dalmatia and Montenegro with a journey to Mostar in Herzegovina and remarks on the Slavonic nations; The history of Dalmatia and Ragusa; The Uscoqs*, vol. I, II, London, 1848.

13 Iako je kip sredinom XIX. stoljeća završio u privatnoj kolekciji, bio je poznat istraživačima s početka XX. stoljeća. Međutim, nakon Drugoga svjetskog rata gubi mu se svaki trag. Naime, na samom kraju rata, u strahu od pljački ruske vojske koja je ušla u Beč, obitelj je zazidala skulpturu među pregradne zidove svoje kuće. Kada je došlo vrijeme za obnovu kuće, vlasnici su se nemalo iznenadili kada su pronašli skulpturu skrivenu među zidovima. Nakon što je procjenitelj došao vidjeti torzo, sasvim slučajno je obitelj otkrila da posjeduje još jednu, manju skulpturu – grupu s prikazom triju satira. Obje skulpture prodane su 2010. godine na aukciji brokerske kuće Sotheby's. O tome više u Jeličić-Radonić, Pereža, 2010: 167–203; Maršić, 2014: 7–30.

14 Zanimljivo je da je iste, 1857., godine Francesco Lanza prodao u Austriju mramornu bistu cara Trajana.

– 1845.) koji u djelu *Istrien und Dalmatien, Briefe und Erinnerungen* (1845.), želeći zagolicati maštu svojih čitatelja, zagonetno kaže: »Eto, ja vam ništa nisam kazao o vrijednim privatnim zbirka gospodina Solitra i Lanze... (...)« (Pederin 1989: 152). Raznovrsnost Lanzine kolekcije dojmila se i Ivana Kukuljevića Sakcinskog (1816. – 1889.) koji je zbirku vidio tek 1854. godine i zaključio da je zbirka sadržajno toliko bogata da zadovoljava uvjete lokalnog muzeja:

Od privatnih sbirkah najznamenitija je našeg počasnog člana Dr. Lanze, koja se može smatrati kao jedini mali muzeum u Dalmaciji. Tu ima ne samo liepi izbor rukopisah i knjigah, medju kojimi se mnoge dalmatinske riedkosti nalaze, nego ima takodjer sistematički uredjene mineralogičke, botaničke i u obće k naravoslovju spadajuće zbirke; zatim zbirku novacah, medaljah i svakojakih drugih starinah, jednom rječju skoro sve što u jedan pokrajinski muzeum spada (...) (Kukuljević 1855: 11).

Iako je Lanzina zbirka prema navedenim opisima bila osebujna, od inventara nije nam puno poznato. Francesco Carrara (1812. – 1854.) piše 1852. godine da zbirka antičkih predmeta nije više u Splitu (Carrara 1852: 331). Vjerojatno je veći dio zbirke do tada rasprodan ili prenesen negdje drugdje. Naime, numizmatički dio zbirke je Francesco Lanza tek sedamdesetih godina prenio u Santa Maria del Rovere kraj Trevisa.¹⁵ Prema navodu don Frane Bulića (1846. – 1934.) zbirka je brojila oko 4000 numizmatičkih komada, a kako i sam kaže, pomagao je Lanzi »da s njim uredi nabav njegove numismatične zbirke« kada ga je posjetio na imanju u Italiji 1888. godine (Bulić 1925: 18–19).

Manji dio zbirke, koji je ostao u Splitu, otkupio je don Šime Ljubić (1822. – 1896.) 1869. godine za Arheološki muzej u Zagrebu sa Solitrovom i Giromettovom zbirkom.¹⁶ Nakon toga prestaje svaki spomen Lanzine zbirke sve do početka XX. stoljeća kada je Josip Brunšmid (1858. – 1929.) objavio katalog kamenih i brončanih spomenika Arheološkog muzeja u Zagrebu te za neke od spomenika naveo da su pripadali Lanzi. Iz Brunšmidovih objava vidi se da je Ljubić otkupio glavu Asklepijeva kipića (Slika 2.), različite natpise, nadgrobne stele i sitnu bronzu (Brunšmid 1904: 222, Brunšmid 1905: 94, Brunšmid 1907: 162, 169, 170, 171, 176, 177, 178).

Međutim, prema pismima koji se čuvaju u Arheološkom muzeju u Splitu, za Zagrebački muzej otkupljeno je dosta knjiga i nekih rimskih natpisa za koje se napominje da su bili uzidani uz vrata njegove kuće u Splitu¹⁷ (Duplančić, Kraljević 1988: 164).

Trgovanje salonitanskim spomenicima nastavljeno je kroz čitavo XIX. stoljeće. Najčešće su predmete prodavali upravo Solinjani pronalazeći spomenike na vlastitim njivama i oranicama. U obližnjim gradovima Splitu, Solinu i Trogiru formirale su se veće i

¹⁵ Prethodno Bulić navodi da su njegovu numizmatičku zbirku naslijedili njegovi sinovi (Bulić 1925: 18–19).

Što se potom događalo sa zbirkom, pokušao je utvrditi M. Špikić. O tome više u Špikić 2007: 384.

¹⁶ Ljubić je namjeravao urediti zasebnu zbirku spomenika iz Salone unutar Arheološkog muzeja u Zagrebu. O tome više u Ljubić 1881: 58–59.

¹⁷ Duplančić, Kraljević 1988: 164.: AMS, dok. br. 5/1892.: Jedno je pismo S. Brusine Š. Ljubiću u kojem mu javlja da je zagrebački muzej nabavio od Lanze dosta arheoloških knjiga i neke rimske natpise koji su bili uzidani uz vrata njegove kuće u Splitu. Drugo pismo je Š. Ljubića Buliću u kojem navodi da je taj muzej nabavio samo pet kamenih natpisa i ništa drugo.

manje, danas malo poznate ili sasvim nepoznate, zbirke. Da se u Splitu nalazilo više manjih zbirki ili barem kuća u kojima su se čuvali pojedinačni spomenici, potvrdio je i Carrara kada piše za Kukuljevićev *Arkiv* gdje navodi da »starinskih draguljah sa zarezom ima svaka bogata kuća po nekoliko, isto tako i glavna vlastela, solinska i vranjička« (Carrara 1852: 331.). Od splitskih obitelji, uz Solitra i Lanzu, Carrara navodi Geremiju te obitelji Cindrić, kod kojih se nalazio ulomak sfinge s natpisom, zatim obitelji della Costa i Carminatti. Od solinskih primjera, Carrara navodi Petra Šperca te Šimuna Grubića Škombra (Sgombra) za kojega piše da je posjedovao lijepu gemu s prikazom glave Atene Palade, sarkofag te urnu od alabastera. Cjelokupnost tih zbirki, kao ni mnogo poznatije Lanzine zbirke, zasigurno nikada neće biti poznata, ali preko različitih vrela može se naslutiti njihov obim.

Slika 1

Slika 2

Literatura

- Babić, I. (1982-83). „Prilog poznavanju povijesti grafičke dokumentacije salonitanskih spomenika“. *Godišnjak zaštite spomenika kulture hrvatske*, 8-9, 73-74.
- Babić, I. (2007). „Zapažanja o zvoniku splitske katedrale“. *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 100, 145-170.
- Božić-Bužančić, D. (1970). „Počeci zaštite spomenika i sabiranja umjetnina u Dalmaciji“. *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 18, 145-169.
- Brunšmid, J. (1904). „Kameni spomenici hrvatskoga narodnoga muzeja u Zagrebu“. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 7, 209-240.
- Brunšmid, J. (1905). „Kameni spomenici hrvatskoga narodnoga muzeja u Zagrebu“. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 8, 37-104.
- Brunšmid, J. (1907). „Kameni spomenici hrvatskoga narodnoga muzeja u Zagrebu“. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 9, 82-184.
- Bulić, F. (1925). *Razvoj arheoloških istraživanja i nauka u Dalmaciji kroz zadnji milenij, Prilog Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*. Zagreb: Posebni otisak Zbornika Matice hrvatske.
- Cambi, N. (1996). „Novi portret cara Trajana s otoka Cresa“. *Arheološki radovi i rasprave*, 12/1995, 71-81.
- Cambi, N. (2000). *Imago animi, antički portret u Hrvatskoj*. Split: Književni krug.
- Cambi, N. (2005). *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug.
- Carrara, F. (1852). „Odgovor dr. Ivana Carrare“. *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku*, 2, 325-338, Zagreb.
- Concina, G. (1809). *Viaggio nella Dalmazia litorale*. Udine: Tipogr. di Liberale Vendrame.
- Duplančić, A. (2006). „Kutije za numizmatičke zbirke iz Visa i Trogira“. *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku*, 99, 379-386.
- Duplančić, A. (2015). „Četiri skulpture iz Salone i zapisi o njima“. *Tusculum*, 8, 175-194.
- Duplančić, A.; Kraljević, Lj. (1988). „Liječnici Karlo i Franjo Lanza ravnatelji splitskog Arheološkog muzeja u 19. Stoljeću“. *Acta historiae medicinae, stomatologiae, pharmaciae, medicinae veterinae*, XXVIII, 1-2, 153-164.
- Gross, W. H. (1940). *Die Bildnisse Trajans. Das römische Herrscherbild II*, 2. Berlin: Gerb. Mann.
- Jeličić-Radonić J. (2007). „Natpis carice Faustine iz zvonika splitske katedrale“. *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku*, 100, 49-61.
- Jeličić-Radonić, J.; Pereža, D. (2010). „Topografija antičke Salone (III), istraživači Salone u XIX. Stoljeću“. *Tusculum*, 3, 167-203.
- Kečkemet, D. (1975). *Život Marka Marulića Splićanina*. Split: Društvo prijatelja kulturne baštine.
- Kukuljević, I. (1855). „Izvjestje o putovanju po Dalmaciji u jesen godine 1854“. *Neven*, 17-18, Zagreb.
- Lanza, F. (1856). *Monumenti salonitani inediti*. Vienna: I. R. Accademia Delle Scienze.
- Lučin, B. (2008). *Iter Marulianum, od Splita do Venecije tragovima Marka Marulića = da Spalato a Venezia sulle tracce di Marko Marulić*. Rim: Viella.
- Lučin, B. (2011). *Jedan model humanističke recepcije klasične antike: „In epigrammata priscorum commentarius“ Marka Marulića*. Doktorski rad u rukopisu. Zagreb.
- Lučin, B. (2014). „*Litterae olim in marmore insculptae*: humanistička epigrafija na istočnoj obali Jadrana do Marulićeva doba“. *Croatica et Slavica Iadertina*, X/1, 191-230.

- Ljubić, Š. (1881). „Razne viesti, Naš nemar u sačuvanju starih spomenik“. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3, 58–59.
- Maršić, D. (2004). „Rimske portretne stele iz Muzeja grada Trogira“. *Opuscula Archaeologica*, 28, 111–146.
- Maršić, D. (2010). „Izgubljeni salonitanski spomenici (II). Portretne stele vojnika VII. Legije C.p.f. Gaja Lukrecija i Lucija Cezija Basa“. *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 103, 63–80.
- Maršić, D. (2014). „O ikonografiji i atribuciji salonitanskog lorikata“. *Tusculum*, 7, 7–30.
- Neralić, J. (2012). „Povijesni izvori za antičku epigrafiju u Dalmaciji“. *Građa i prilozi za povijest Dalmacije*, 24, 295–332.
- Pederin, I. (1989). *Njemački putopisi po Dalmaciji*. Split: Logos.
- Sedlar, A. (2012). „Salonitanske stele iz Garagninove zbirke u Trogiru“. *Građa i prilozi za povijest Dalmacije*, 24, 369–389.
- Stieglitz, H. (1845). *Istrien und Dalmatien, Briefe und Erinnerungen*. Stuttgart und Lübingen: J. C. Cotta.
- Šimunković, Lj. (2011). „Kronika splitske gimnazije od ljeta Gospodnjega 1817./18. do godine 1866./67“. *Građa i prilozi za povijest Dalmacije*, 23, 9–336.
- Špikić, M. (2007). „Carlo Lanza, prvi ravnatelj Arheološkog muzeja u Splitu“. *Kulturna baština* 34, 373–388.
- Torlak, A. (2014). „Zbirka Vicka Solitra u Arheološkom muzeju u Zagrebu“. *Tusculum*, 7, 191–205.
- Torlak, A. (2016). „Ancient Salona Sculpture and Baron Carnea von Steffaneo“. *SGEM 2016 International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts*, 6–9 April 2016, 11–17.
- Trogrlić, M.; Konrad, C. (2015). *Dalmacija - neizbrušeni dijamant: Habsburška pokrajina Dalmacija u opisu namjesnika Lilienberga*. Zagreb – Split: Leykam international d.o.o. – Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Splitu.
- Wilkinson, J. G. (1848). *Dalmatia and Montenegro with a journey to Mostar in Herzegovina and remarks on the Slavonic nations; The history of Dalmatia and Ragusa; The Uscocks*, vol. I, II. London: J. Murray.

Prilozi

Slika 1. Torzo cara Trajana (Lanza 1856: taf. XII, 5.)

Slika 2. Glava Asklepijeva kipića (Brunšmid 1904: 222, sl. 15)

CONTRIBUTION TO THE KNOWLEDGE ABOUT CARLO AND FRANCESCO LANZA'S COLLECTION OF ANCIENT MONUMENTS

Abstract

In the centuries preceding the foundation of the Archaeological Museum in Split which was established as an institution responsible for the cultural goods of the City of Salona, numerous monuments from that ancient metropolis were dispersed. They were either used as construction material or as a part of local and foreign antiquity collectors' private collections. Most often, these exhibits cannot be traced since no recordings regarding their existence were found. Hence, each and every, often sporadically recorded data, represents a valuable testimony of a particular monument. The collection and unification of the relevant data in one place enables knowledge of the Salonite monuments corpus and the private collections formed by these monuments. One of these collections belonged to Carlo Lanza (1781 – 1834), a physician from Split, also known as the first director of the Archaeological Museum in Split. Since the inventory of that collection was not preserved, it is very likely that its content will remain unknown. However, certain segments can be reconstructed through data synthesis from various sources which are presented in this paper. Furthermore, a recording made by J. G. Wilkinson, (1797 – 1875), a British Egyptologist and travel writer who was considered notable for being the only person to record the existence of the emperor's torso in Lanza's collection of the forties of the 19th century, is presented for the first time.

Key words: private collections of ancient monuments, Salona, Carlo Lanza, Francesco Lanza, J. G. Wilkinson, imperial torso